

Hrvatski grobovi ukrajinske Galicije

Jevgenij Paščenko

Ukrajinska Galicija skriva više groblja bezimernih hrvatskih domobrana koji su u Prvom svjetskom ratu izgubili živote te na koje je zaboravila vlastita domovina, no ne i lokalni seljaci koji se prema grobovima odnose vrlo brižno

Negdje u Karpatima, gdje su slova na stanicama bila ispisana ćirilicom i gdje su tik uz stanicu stajale crne visoke strmine sve posute crnogoricom...

Velika karta austrougarske monarhije s poljskim natpisom, a do nje pokrajinska autonomna karta Galicije sa ćirilicom...

to nije karta, to je mora – to nije Galicija... ništa na svijetu ne može da objasni Galicije.

Nego moraš sam da rukama mijesiš to prokleta galicijsko blato i da krepavaš u tom tereništu, i da poližeš taj teren – mater mu njegovu – pfuj – pij!

Tako je Krleža kroz likove svojih junaka predočavao Hrvate na bojištima Prvoga svjetskoga rata, koji su prolazili i kroz prostor Galicije. Vrijeme je, u svojoj zakonitosti, neizbježno udaljilo te krvave događaje i predodžbe o njima. Suvremeni hrvatski čovjek jedva da zna za Galiciju, koja tek ponekad svjetluca u ulomcima uspomena starijih generacija, da je negdje tamo bio ponečiji djed, koji se ili vratio s fronte ili je ondje poginuo. Uglavnom o tome se sve manje zna pa i nema posebnog zanimanja u suvremenom eurounijskom vrtlogu, u kojem se Ukrajina pojavljuje tek uz neke političke ekscese, prouzročene tajnim i vidljivima potezima geopolitičkih raspodjela.

Skromni vojni obelisk podignut palim hrvatskim vojnicima

Prije gotovo stotinu godina ta zapadnoukrajinska regija od Lavova do Prikarpatkog gorja, poznata kao Galicija, bila je poligonom sličnih geopolitičkih sudara poznatih kao ludilo Prvoga svjetskog rata. U njemu su Ukrajinci, uglavnom siromašno pučanstvo, odigravali ulogu izvođača tuđih osvajačkih opsjednutosti. Slično Hrvatima – što je Krleža izrazio u svome antiratnom opusu od novela *Hrvatski bog Mars* do drama *Galicija / U logoru*. Ukrajinski Galičani našli su se na istoj strani s hrvatskim seljacima u obrani austrougarskih interesa, ali tragedija Ukrajinaca imala

je težinu zbog podijeljenosti između dviju monarhija. Ukrajinci regrutirani u rusku armiju morali su pucati u Ukrajince austrijske vojske, dakle i u Hrvate, u frontovskim rovovima koji su podijelili Europu od Crnoga mora do Baltika. Na tim galicijskim frontama našao se i mladi Krleža, zahvaljujući kojemu je sudbina hrvatskih domobrana doživjela majstorsko književno uobličjenje. Da nije bilo Krleže, ti bi likovi vjerojatno bili zauvijek zaboravljeni u Hrvatskoj kao što su zaboravljeni grobovi hrvatskih domobrana koji već gotovo cijelo stoljeće leže pod ukrajinskim nebom na jednom seoskom groblju ukrajinske Galicije...

Stojim pred skromnim vojnim obeliskom od austrijskoga kamena i cementa: postament s pločom, iznad – simbolički slomljen stup, obavijen kamenitim vijencem. Dolje je reljef kape vojnika koji su položili svoje glave, o čemu na kamenoj ploči piše:

SLAVA JUNACIMA
zagrebačke 25.
i karlovačke 26.
dom. pješ. pukovnije
BOG I HRVATI
za
KRALJA I DOMOVINU
1916 –1917.

Spomenik je pored drvene grkokatoličke crkve Sv. Mikole, s čije se lijeve strane nižu u vojničkome redu humci obrasli travom. Ovdje su 1916. pokopani oni o kojima svjedoči obelisk. Na grobovima su bili postavljeni samo hrastovi križevi, od kojih ih još nekoliko stoji, dok su neki položeni zbog trošnosti, a na većini ih više nema. Uz jedan humak postavljeno je lijevano raspelo s latinskim slovima što upućuje da je možda podignuto prigodom postavljanja obeliska. Spomenik i raspelo bili su postavljeni 1917, kad su, prema pričama stanovnika sela, bili dovezeni na vojničkim kočijama iz Austrije. Oni koji su postavljali te spomen-znakove, dakle austrijska administracija, kao da su još jednom veličali smrt *za kralja i domovinu*, što je Krleža već na početku novele *Bitka kod Bistrice* Lesneprikazao kao „one koji su svi pali kod junačke navale (...) prolivši tako svoju kraljevsku ugarsku domobransku krv u slavu hiljadugodišnjega kraljevstva Sent Ištvana...”

No, za razliku od Krležine novele s imenima pokopanih vojnika Pesek, Blažek, Pecak, Križ ili časnika u drami *Galicija* kao Horvat, Podravec, Agramer, Gradiški, o imenima sahranjenih na ovome groblju ne znamo jer, izgleda, u ratnim godinama nije bio običaj na svakome križu pisati ime. Međutim, prema izvorima iz seoskih predaja, u samu spomeniku, ispod ploče, postojala je kapsula s popisom domobrana. Navodno je istrgnuta prilikom skidanja prethodno postavljene metalne ploče ispod koje je ostala danas postojeća kamena. Uz prikladan zahtjev podaci o pokopanima mogu se dobiti iz Vojnog arhiva u Beču. Treba se samo službeno obratiti, što bi morali uraditi oni koji su za to zaduženi – u sjećanje na pale hrvatske domobrane. Već stotinu godina to nitko nije napravio.

Kad sam stajao pred tim humcima, u njihovoj bolnoj jednostavnosti travom obraslih grobova vojnika, uz trošni hrastov križ bez imena, samo s datumom svjetskoga ludila koje je istrgnulo te seljake što su „živjeli u početku tihim i gorkim životom“, nisam se mogao oteti pomisli da sam možda jedini koji je došao iz Zagreba do tog mjesta krvavih zaboravljenih događaja, „gdje su bili ukopani prvi zagorski postavi“. Groblje se sada doima mirno: humci miruju na uzvišici iznad sela, uz bistru rječicu, dok su uokolo oranice poštropljene proljetnom kišom. Poljem se šeću rode i samo dva bunkera i rovovi u šumi podsjećaju na žestoke bitke koje su se vodile na tim prikarpatskim prostorima imenovanim Galicija.

Vražja divizija

Riječ je o mjestu sudbonosnih događaja kada je nastao prijelom u sudaru ruskih i austrijskih snaga. Upravo je Galicija bila arena najvećih i najkrvavijih bitaka na istočnom bojištu. Kako piše Dinko Čutura, hrvatski vojnici odmah su po dolasku na istočno bojište bili ubačeni u veliku austrijsku ofenzivu protjerivanja Rusa iz Galicije. Bitke protiv Rusa vodile su se u središtu Karpata. Na istočnome bojištu stalno su boravile hrvatske postrojbe, između ostalih 25. i 26. domobranske pukovnije. U ljeto 1916. počela je poznata ofenziva ruskoga generala Brusilova, koji je probio obranu austro-ugarske vojske i prisilio je na povlačenje. Ruskoj vojsci suprotstavljale su se i hrvatske postrojbe, poznate po hrabrosti. Pukovnik Stjepan Delić, zapovjednik 25. domobranske pukovnije, o tim je događajima pisao: „Tu, na južnom krilu fronte stajala je naša ‘Vražja domobranska divizija’, koja je držala široki odsjek fronte u Istočnoj Bukovini. Naša domaća 25. domobranska pukovnija i karlovačka 26. domaća pukovnija bile su u borbi oko glavnih žarišta te bitke.“

Domobranska je 25. pukovnija stajala pri početku ofenzive razdijeljena u tri skupine i sačinjavala divizijsku pričuvu. Istaknula se na ruskom bojištu izvanrednim držanjem i hrabrošću, dok je cijela divizija zbog velike hrabrosti i požrtvornosti dobila naziv *Vražja divizija*. Jedna je od tih pukovnija boravila i u selu u kojem se nalazi spomenuto groblje. Ono je nastalo i kao posljedica protuudara, u kojem su s njemačkim i austro-ugarskim divizijama cijela ukrajinska Galicija i Bukovina bile opet osvojene. Sudionik događaja Lav Lović u djelu *Ljubav pod zastavom. Novela o borbi 25. dom. pješ. puk.* prikazuje kako su Hrvati izdržali rusku ofenzivu, sudjelovali u protuudaru, ali po cijeni smrti brojnih momaka. Između ostaloga Lović opisuje kapelicu, groblje, kosturnicu junaka 25. domobranske pješačke pukovnije i poslanu prijavu s molbom da se ondje postavi nadgrobni križ s potpisom. U ovome slučaju događaj se odnosi na Bukovinu, što govori da bi osim našega pronađenoga groblja morala postojati i druga mjesta počinka hrvatskih domobrana na ukrajinskim zemljama. Kakva je sudbina tih groblja, s obzirom na sljedeća desetljeća okupacija tih regija sa svih strana, na sovjetsko antijugoslavenstvo i antiklerikalizam? Jesu li bila srasnjena sa zemljom, postala placem za izgradnju sovjetskih kolhoza ili pak negdje postoje ostaci koje više nitko ne prepoznaje? Zato je pronađeno selo s obeliskom i grobljem veoma važno kao očuvani trag Hrvata s prikarpatskih bojišta. Ono se očuvalo ponajprije zahvaljujući seljanima, koji su gotovo cijelo stoljeće, iz generacije u generaciju, gajili poštovanje prema hrvatskim domobranima koji leže pokopani tik do ukrajinskih seljaka na seoskom crkvenom groblju.

O tome više saznajemo od predsjednika seoske općine, Mihajla Soloveja koji piše povijest svojega sela i u kojoj posebno mjesto zauzima hrvatsko groblje. Očuvano – ponajprije zbog stava seljana prema njemu, sudeći po vijencima na obelisku, na križu – vrlo dobronamjerna, kao prema *svojim bližnjima!* Čini se da su upravo tako bili prihvaćeni hrvatski vojnici koji su u selu boravili gotovo godinu dana, vjerojatno kao pričuva. Oni su se sprijateljili s mještanima, pomagali osamljenim ženama, s obzirom da su, kako kaže Solovej, „naši hlopci iz sela bili tada daleko na talijanskome bojištu“. Hrvatski su momci bili vrlo srdačni prema stanovnicima i, pripovijeda predaja, odlazili su kopati bunare koji još postoje u selu. Nije bilo razloga da se hrvatskim domobranima ne svide osamljene i prisne Galičanke. U toj srdačnosti dolazilo je i do zblizavanja, što potvrđuju i književna djela o ratu, gdje je ljubav s mjesnim ženama bila jedina utjeha. Kod Krleže: „U selu Bistrici, gdje su noćili, spleo se Rucner s kovačicom... kojoj su ustrijelili čovjeka, te je tako ostala udovica s petoro djece... One noći ostao je Rucner kod žene... Topla postelja...“ Spomenuti Lav Lović je uspomene o junaštvu njegove 25. pukovnije predočio upravo kroz ljubav prema Ukrajinki što je izraženo

već u naslovu *Ljubav pod zastavom...* U toj prisnosti pojavila su se i djeca te bi, kako pretpostavlja Solovej, moglo biti i tridesetak dječice ukrajinsko-hrvatskog podrijetla. No prema seoskome moralu *bezbatčenki* (bez *bat'ke* – oca), kako su se imenovali rođeni u izvanbračnoj vezi, nisu bili poželjni te dijete nije dobivalo ime po hrvatskom ocu i zato se hrvatska imena ne susreću u selu. Ipak, majke su prenosile djeci sjećanje na mogućega oca, što se izražavalo i u velikom poštovanju prema grobovima sahranjenih domobrana. Njima je bila odana dostojna počast: pokopani su uz crkvu, na ulazu u dvorište stajala je posebno podignuta hrastova kapija sa spomenutim natpisom, dok je odmah na ulazu stajao obelisk. Poslije je postavljena kovana željezna kapija, dok je hrvatska kapija premještena kao ulaz u groblje ukrajinskih seljaka, a obelisk je postavljen bliže crkvi. Činjenica da je drvena kapija s hrvatskim tekstom postavljena upravo na ulazu u groblje s ukrajinskim seljacima još jednom govori o doživljaju tog spomenika kao svojega. To potvrđuju i vijenci kojima su grobovi okićeni na uskršnje blagdane, kada se, prema tradiciji, ide na groblje. „To su ljudi sami postavili vijence, oni su tu uvijek i nitko nije nagovarao ljude na to“, govori predsjednik općine Solovej.

Zarastle staze prijateljstva

A tko bi ih i mogao nagovoriti, zna li itko u Hrvatskoj za njih? I za to su se pokušali pobrinuti u selu, ali bez uspjeha. Naime, kako kaže Solovej, posjetili su hrvatsko veleposlanstvu u Kijevu, ali ondje ih, čini se, nisu shvatili. „Pokušali smo ih uvjeriti da nama nije ništa potrebno – samo da znaju da su ondje sahranjeni vojnici iz Hrvatske. Mi bismo htjeli da naša djeca u selu saznaju bar nešto o Hrvatskoj čije je ime očuvano u selu, nešto o zemlji odakle su možda njihovi preci.“ Međutim, eto – nisu uspjeli.

Danas u selu živi 1035 ljudi, školu pohađa 131 dijete, koje podučavaju 23 učitelja. O Hrvatskoj uglavnom znaju po imenu Srna, za kojega kažu da je to za njih – simbol hrvatsko-ukrajinskog prijateljstva. Na rastanku sam im darovao DVD *Dubrovnik* – da barem nešto, osim slavnoga Srne, znaju o Hrvatskoj. Na povratku su se prema Lavovu nizali nazivi naselja kao Jamnica, sela s imenima Bystrec', dvije rijeke Bistrice i mnoga druga što su odjekivala prastarim ukrajinsko-hrvatskom vezama i srodnostima. Nekako me nije napuštala pomisao da bi možda trebalo pronaći nekoga u Hrvatskoj koji bi toj školi darovao i računalo da mogu vidjeti taj DVD, da

barem jednom dovede tu dječicu do Hrvatske, odakle možda potječu i njihovi preci, no i bez toga – tako su brižni prema tom groblju.

Zasad je Katedra za ukrajinski jezik i književnost Filozofskoga fakultetu u Zagrebu jedina koja ulaže napore da ukrajinski put iz Hrvatske, nekoć uhodan, ponovno zaživi uzajamnim hodočašćima vođenim dobrim namjerama kojima su ispunjeni i oni ljudi u selu, koji čuvaju uspomene na pale hrvatske domobrane, zaboravljene u njihovoj domovini...

<http://www.matica.hr/vijenac/479/hrvatski-grobovi-ukrajinske-galicije-19035/>